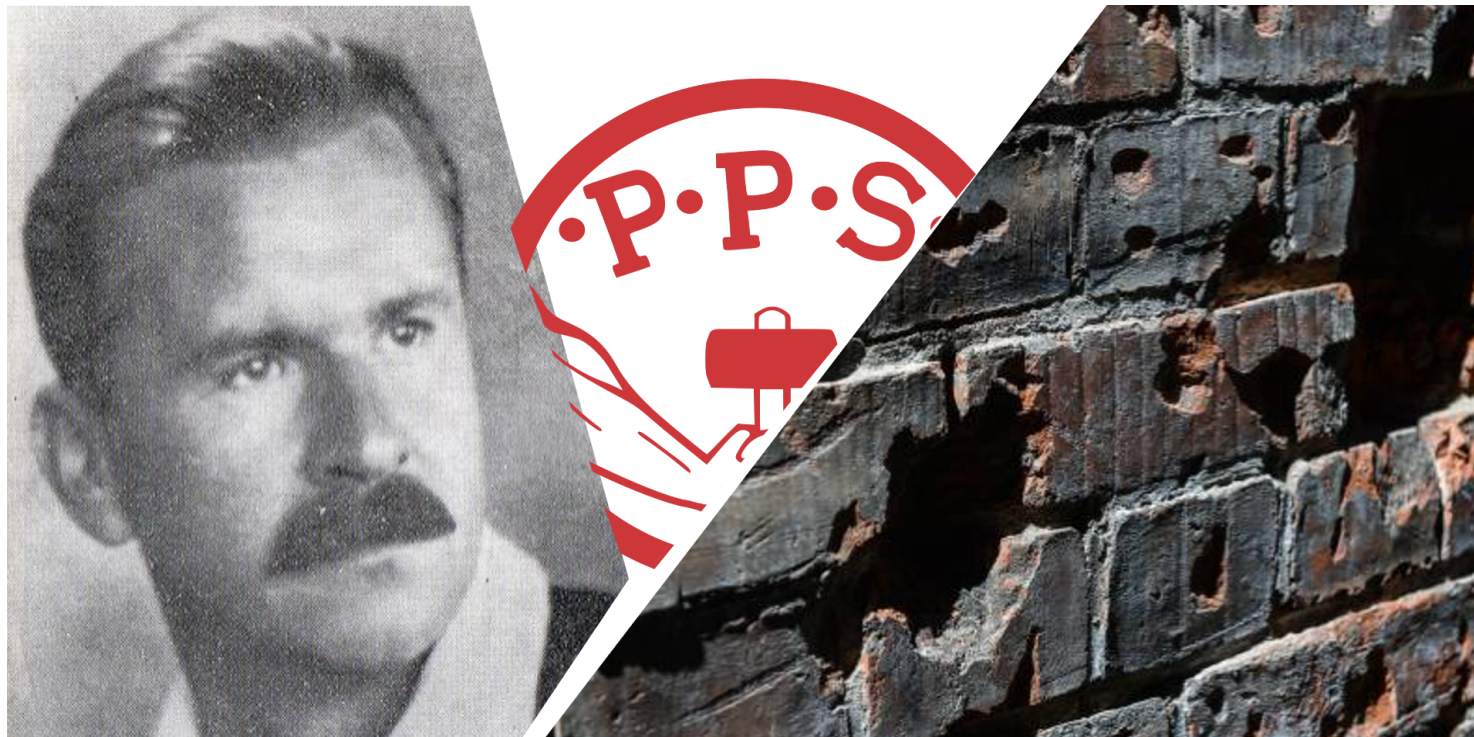

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/ruch-socjalistyczny/72944,Antoni-Wincenty-Zdanowski-1895-1948-Bis-Tolek.html>

ARTYKUŁ

Antoni Wincenty Zdanowski (1895-1948) „Bis”, „Tolek”

Autor: MACIEJ ŻUCZKOWSKI 23.08.2020

Antoni Zdanowski urodził się 5 IV 1895 r. w Węgrowie. Był synem Piotra i Marii z domu Złotkowskiej. Jeszcze w czasie nauki w gimnazjum w Warszawie pod wpływem szwagra zaangażował się w działalność niepodległościową.

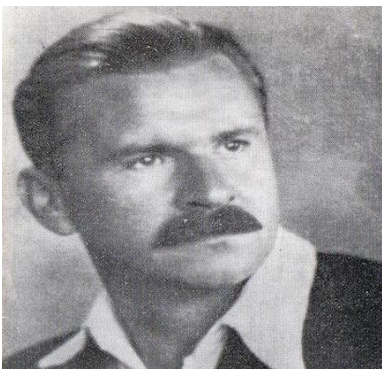
Po wybuchu I wojny Światowej wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej, w której przeszedł przeszkolenie wojskowe oraz prowadził działalność wywiadowczą. Według własnych słów planował wstąpić do legionów, wiosną 1915 r. został jednak powołany do armii rosyjskiej. Na polecenie przełożonych z POW zdezerterował. Skierowano go do „oddziału lotnego POW” pod dowództwem Mariana Zyndrama-Kościńskiego.

Ludowy komisarz

Już na początku lipca 1915 r. w okolicach Celestynowa został jednak aresztowany wraz z dużą ilością prasy niepodległościowej. Był więziony w warszawskim arsenale, a następnie wywieziony w głąb Rosji do Tweru. Tam pod wpływem współwięźniów przyjął ideały socjalistyczne. Zwolniony po wybuchu rewolucji lutowej 1917 r. wyjechał do Sławińska, gdzie włączył się w działalność Zjednoczenia Socjalistycznego Polskiego. Z ramienia ZSP wszedł w skład Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich w Sławińsku i został ludowym komisarzem sprawiedliwości. Po likwidacji ZSP działał w miejscowej PPS i z jej ramienia był w marcu 1918 r. delegatem na III Konferencję Sekcji PPS w Rosji. W maju powrócił na okupowane przez Niemców ziemie kongresówki.

Działacz związkowy i spółdzielczy

Za pośrednictwem Mieczysława Niedziałkowskiego nawiązał współpracę z Komisją Centralną Związków Zawodowych i w listopadzie 1918 r. został jej sekretarzem, a w marcu 1919 r. na Krajowej Konferencji Związków Zawodowych, został powołany do prezydium KCZZ jako sekretarz.

Antoni Zdanowski (1895 - 1948)

W tym czasie opowiadał się zdecydowanie za bezpartyjnością ruchu zawodowego. Na I Kongresie Klasowych Związków Zawodowych w Warszawie w maju 1920 r. został wybrany sekretarzem generalnym nowej KCZZ. Na początku VIII 1920 r. w proteście przeciwko popieraniu przez KCZZ rządu koalicyjnego Wincentego Witosa i

Ignacego Daszyńskiego, który dopuścił się aresztowania działaczy związkowych, złożył mandat członka KCZZ.

Więziony w warszawskim arsenale, a następnie wywieziony w głąb Rosji do Tweru. Tam pod wpływem współwięźniów przyjął ideały socjalistyczne. Zwolniony po wybuchu rewolucji lutowej 1917 r. wyjechał do Sławińska, gdzie włączył się w działalność Zjednoczenia Socjalistycznego Polskiego.

W październiku 1920 r. skazany przez Sąd Okręgowy w Warszawie na 4 lata ciężkiego więzienia za opublikowanie w redagowanym przez niego „Związkowcu” projektu rezolucji KCZZ w sprawie represji policyjnych. Zwolniony za kaucją, podjął działalność w ruchu spółdzielczym. W grudniu 1921 r. wraz z m.in. Bolesławem Bierutem należał do inicjatorów i założycieli Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, do której Rady Nadzorczej był w kolejnych latach wielokrotnie wybierany. W 1922 r. był jednym z założycieli Spółdzielni „Gospoda Włóczągów”. W 1933 r. za swoją działalność niepodległościową został odznaczony Medalem Niepodległości.

W 1922 r. ponownie wszedł do KCZZ, gdzie objął i nieprzerwanie do września 1939 r. pełnił funkcję zastępcy sekretarza Wydziału Wykonawczego KCZZ. W latach 1931-1939 pełnił ponadto funkcję sekretarza Rady Zawodowej m.st. Warszawy a także był sekretarzem generalnym Związku Zawodowego Robotników i Robotnic Przemysłu Tytoniowego w Polsce.

**jeden z numerów Robotniczego
Przeglądu Gospodarczego**

Od 1925 r. był członkiem redakcji a od 1927 r. redaktorem „Robotniczego Przeglądu Gospodarczego”.

Publikował także m.in. w „Robotniku” i „Tygodniu Robotnika”. Wielokrotnie reprezentował polski ruch zawodowy na forum międzynarodowym, m.in. był delegatem na kongresy Międzynarodowej Federacji Związków Zawodowych w: Wiedniu (1924 r.), Sztokholmie (1930 r.), Londynie (1936 r.) i Zurychu (1936 r.). W latach 1927-1935 jako z-ca Zygmunta Żuławskiego, reprezentował KCZZ w Radzie Generalnej Międzynarodowej Federacji Związków Zawodowych. Zdanowski był także reprezentantem KCZZ w licznych instytucjach krajowych, m.in. od 1922 pracował w komisji badania zmian kosztów utrzymania rodzin pracujących w przemyśle i handlu, w latach 1925-1931 był członkiem Zarządu Głównego Funduszu Bezrobocia następnie Głównej Komisji Rewizyjnej Funduszu Bezrobocia, wchodził też w skład Państwowej Rady Emigracyjnej.

W 1937 r. wraz z przedstawicielem Bundu Wiktorem Alterem wziął udział w konferencji związków zawodowych w Paryżu, skąd obaj udali się następnie do ogarniętej wojną domową Hiszpanii, gdzie w końcu kwietnia 1937 r. Zdanowski wizytował batalion im. Jarosława Dąbrowskiego. Po powrocie do kraju występował z serią odczytów zatytułowanych: „Co widziałem w Hiszpanii”. Swoje spostrzeżenia zawarł w serii artykułów prasowych oraz w broszurze: *Hiszpania. Kraj – ludzie – wojna domowa*.

Działacz PPS

W strukturach PPS ważniejszą rolę Zdanowski zaczął odgrywać dopiero od 1931 r., kiedy to wszedł w skład Warszawskiego Okręgowego Komitetu Robotniczego, w składzie którego (z przerwą w 1934 r.) pozostawał następnie do wybuchu wojny. Na XXII Kongresie PPS, w maju 1931 r. został wybrany na zastępcę członka RN PPS. Na XXIII Kongresie w Warszawie w lutym 1934 r., oraz na XXIV w Radomiu w lutym 1937 r. był wybierany do RN PPS.

W lutym 1935 r. był jednym z głównych organizatorów Narady Robotniczej, w której uczestniczyli przedstawiciele tak PPS, Bundu jak i KPP. Wygłosił na niej jeden z dwóch referatów programowych zatytułowany: „Kryzys kapitalizmu i położenie klasy robotniczej”. W tym okresie uczestniczył również wraz z Józefem Dziegielewskim z polecenia WOKR w rozmowach z przedstawicielami Komitetu Warszawskiego KPP w sprawie tzw. jednolitego frontu. W ich trakcie sprzeciwiał się wysuwany tak przez KPP, jaki i przez tzw. lewicę związkową propozycjom zawarcia formalnego układu, zgadzał się jednak na współpracę nieformalną. Jak się wydaje począwszy od Rady Naczelnej PPS z listopada 1936 r. był już przeciwny jakiegokolwiek współpracy pomiędzy PPS a KPP. Czemu m.in. dał wyraz w czasie spotkania z ochotnikami polskimi w Hiszpanii w kwietniu 1937 r.

Po niemieckiej agresji na Polskę na apel płk. Romana Umiastowskiego opuścił Warszawę 7 IX 1939 r. Wrócił jednak po kilku dniach i wszedł w skład Robotniczego Komitetu Pomocy Społecznej i następnie z jego ramienia do Komitetu Samopomocy Społecznej. Pozostał w jego składzie także po wkroczeniu Niemców. W tym okresie w związku z działalnością w KSS oraz postawą najbliższego mu politycznie przedwojennego przewodniczącego RN PPS Żuławskiego, pozostał poza strukturami konspiracyjnej PPS, występującej pod kryptonimem Wolność –

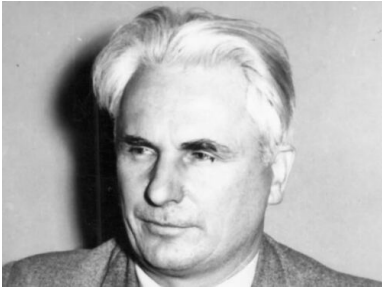
Równość – Niepodległość.

W październiku 1920 r. skazany przez Sąd Okręgowy w Warszawie na 4 lata ciężkiego więzienia. Zwolniony za kaucją, podjął działalność w ruchu spółdzielczym. W grudniu 1921 r. wraz z m.in. Bolesławem Bierutem należał do inicjatorów i założycieli Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej.

Prawdopodobnie na początku maja 1940 r. dzięki szczęśliwemu zbiegowi okoliczności uniknął aresztowania przez gestapo w biurze KSS. Otrzymał wówczas od WRN, dokumenty na nazwisko Stanisława Kowalskiego, na których osiadł w Ostrowcu. Przez pewien czas według własnych słów pracował tam w charakterze lustratora-rewidenta w „Społem”. W tym okresie prawdopodobnie pozostawał jedynie w luźnym kontakcie z WRN nie będąc formalnie jej członkiem. Według Zygmunta Zaremby miał być wówczas w kontakcie z działaczami zawodowymi wespół, z którymi tworzył konspiracyjną namiastkę dawnej KCZZ. Za pośrednictwem Żuławskiego pozostawał także w kontakcie z innymi, poza WRN, socjalistycznymi organizacjami konspiracyjnymi wywodzącymi się z przedwojennej PPS, z: organizacją Polskich Socjalistów, a później z Robotniczą Partią Polskich Socjalistów. Według Kazimierza Pużaka usiłował nawet pośredniczyć w kontaktach pomiędzy WRN a PS i następnie RPPS. Dopiero po rozłamie w PS nawiązał bliższą współpracę z WRN, co zaowocowało wejściem w skład poszerzonego Centralnego Komitetu Wykonawczego WRN i objęciem kierownictwa niedawno powstałego Centralnego Wydziału Zawodowego w czerwcu 1943 r. W czasie Powstania Warszawskiego był redaktorem „Biuletynu Okręgu IV PPS Warszawa-Północ”, wychodzącego od 4 sierpnia do niemal końca września. Po kapitulacji powstania pozostał członkiem kierownictwa WRN.

Pod rządami komunistów

Po usunięciu niemieckiej okupacji opowiedział się za koncepcją Żuławskiego wypracowania porozumienia pomiędzy WRN a tzw. „koncesjonowaną” PPS. Uczestniczył w posiedzeniach RN WRN, w marcu i lipcu 1945 r., na których zdecydowano wprawdzie o przejściu do jawnej działalności, a następnie o zaprzestaniu przez WRN działalności. Na mocy wynegocjowanej w lipcu 1945 r. przez Żuławskiego umowy z przedstawicielami CKW „koncesjonowanej” PPS, miał zostać dokooptowany do RN zjednoczonej partii oraz prawdopodobnie także do Krajowej Rady Narodowej.

Edward Osóbka-Morawski,
właściwie: Edward Bolesław
Osóbka (1909-1997)

Wobec odmowy ratyfikowania umowy przez CKW „koncesjonowanej” PPS, poparł koncepcję Żuławskiego powołania niezależnej partii socjalistycznej pod nazwą Polska Partia Socjalno-Demokratyczna, i zasiadał w jej Komitecie Organizacyjnym. 6 października 1945 r. wraz z Stanisławem Garlickim i Aleksym Bieniem przedstawił premierowi Edwardowi Osóbce-Morawskiemu list Żuławskiego dotyczący powołania PPSD. Odmowa premiera oznaczała koniec koncepcji PPSD w jej ówczesnym kształcie.

Opowiedział się za koncepcją Żuławskiego wypracowania porozumienia pomiędzy WRN a tzw. „koncesjonowaną” PPS. Uczestniczył w posiedzeniach RN WRN, w marcu i lipcu 1945 r., na których zdecydowano wprawdzie o przejściu do jawnej działalności, a następnie o zaprzestaniu przez WRN działalności.

Na przełomie listopada i grudnia 1945 r. doszło jednak do porozumienia Żuławskiego ze Stanisławem Szwalbą, członkiem CKW „koncesjonowanej” PPS. Na jego mocy Żuławski wydał oświadczenie wzywające do indywidualnego wstępowania działaczy socjalistycznych do „koncesjonowanej” PPS, zaś w połowie grudnia t.r. CKW „koncesjonowanej” PPS przyjęła uchwałę o zaproponowaniu Radzie Naczelnej dokooptowania do jej składu 11 nowych członków rekomendowanych przez Żuławskiego, wśród nich Zdanowskiego.

W odpowiedzi na oświadczenie Żuławskiego w styczniu 1946 r. Zdanowski wstąpił do „koncesjonowanej” PPS. Został wybrany przewodniczącym egzekutywy Wojewódzkiego Komitetu w Warszawie, jednak kierownictwo

partii unieważniło ten wybór. Nie doszło także do jego wejścia do RN. Faktycznym końcem działalności Żuławskiego i jego stronników w „koncesjonowanej” PPS było sfałszowane referendum ludowe 30 czerwca 1946 r. Od tego momentu nie przejawiali oni niemal żadnej aktywności politycznej.

Stanisław Szwalbe (1898-1996)
prowadzący walne zgromadzenie
członków Towarzystwa Przyjaciół
Warszawy w Muzeum Narodowym
(fot. NAC)

Prawdopodobnie na początku listopada 1946 r. Zdanowski, idąc śladem Żuławskiego, wystąpił z „koncesjonowanej” PPS, zaś na przełomie listopada i grudnia w jego zastępstwie, odbył dwie rozmowy ze Stanisławem Mikołajczykiem, na których uzgodniono, że w zbliżających się wyborach tak Zdanowski jak i Żuławski wystartują z listy PSL, bądź też z tzw. „dzikiej listy”. Jednak 2 stycznia 1947 r. decyzją Państwowej Komisji Wyborczej na podstawie fałszywego oskarżenia, iż „w okresie okupacji jako były WRN-owiec powstrzymywał ludność od zbrojnej walki z Niemcami”, pozbawiono Zdanowskiego prawa kandydowania w wyborach. Prawdopodobnie na przełomie 1946 r. i 1947 r. był krótkotrwale aresztowany. W kolejnych miesiącach nie przejawiał działalności politycznej.

Jego sprawę zamierzano połączyć z przygotowywanym wówczas procesem kierownictwa konspiracyjnej PPS-WRN. W areszcie grożono mu i wywierano na nim bardzo mocną presję w celu wymuszenia na nim informacji obciążających innych działaczy, prawdopodobnie był także torturowany.

Ponownie aresztowany Zdanowski został 4 lipca 1947 r. Zachowane w AIPN dokumenty wskazują, że jego sprawę zamierzano połączyć z przygotowywanym wówczas procesem kierownictwa konspiracyjnej PPS-WRN. W areszcie grożono mu i wywierano na nim bardzo mocną presję w celu wymuszenia na nim informacji obciążających innych działaczy, prawdopodobnie był także torturowany. W śledztwie nie załamał się, podawane przez niego informacje były niemal zawsze zdawkowe i niewiele wnoszące do sprawy. Warunki pobytu w więzieniu na Mokotowie doprowadziły jednak do szybkiego pogłębienia nieleczzonej gruźlicy, wywołały także depresję i omamy. W oświadczeniu lekarskim z dn. 13 stycznia 1948 r. napisano: „stan ciężki – dalszy pobyt w więzieniu może zagrażać życiu chorego”. Eufemizm ten oznaczał faktycznie beznadziejny stan Zdanowskiego. Prawdopodobnie tego samego dnia zapadła decyzja o zamianie aresztu tymczasowego na środek zapobiegawczy – deklarację o nie wyjeżdżaniu za granicę oraz meldowanie raz w miesiącu w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego. W stanie agonalnym Zdanowski został 17 I 1948 r. zwolniony do domu. Według Zaremby nieprzytomny wykrzykiwał wciąż: „Nie! Nie! Nie znałem... , nie wiem ...”. Zmarł 19 I 1948 r. Pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Był żonaty z Marią.

COFNIJ SIĘ